
A három részre szakadt Magyarország Európában: csere- kapcsolatok, kapcsolatrendszerek, képviseleti rendszerek

III. kötet

Egy bizonyos esemény, vagy egy ország képének reprezentálása nem csak a politika síkján bír meghatározó erővel. Nagyon fontos kérdés az is, hogy ezeket a vélt vagy valós képeket hogyan közvetítik a hallgatóságnak, esetlegesen befolyásolva azon keresztül a közvéleményt, amelynek akár még ráhatása lehet egyes politikai döntésekre is. Így tehát egy ország és annak lakosaira vonatkozó állásfoglalás ma is hangsúlyos szerepet tölt be. Nem volt ez azonban másképp a kora újkorban sem. A korszak hadi eseményeinek, vagy egyes királyok, fejedelmek intézkedéseink híre Nyugat-Európába is eljutott, s ezek, csak úgy, mint az Európát járó utazók beszámolóí, formálták a kelet-európai lakosokról alkotott képet. Az „A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations” című tanulmánykötet harmadik részében olvasható munkák ezen képek változásait hivatottak megvizsgálni.

A 2014-ben napvilágot látott „A Divided Hungary in Europe” című kötet¹ 29, kora újkorral foglalkozó történész együttműködéséből jött létre. Az általuk végzett kutatások rámutatnak arra, hogy a korábban elterjedt, szinte már-már „hagyományosnak” mondható narratíva nem állja meg a helyét, mi szerint a kora újkor időszaka hanyatlásként értelmezhető, hanem épp ellenkezőleg, a kulturális felvirágzás jeleit mutatta. Ez a fellendülés pedig aligha képzelhető el az Európa többi részével való politikai, vallási és oktatásra irányuló kapcsolattartás nélkül. A tanulmánykötetek jelentőségét ezen felül még az is kiemeli, hogy új narratívát alkalmazva viszonyul a történeti szereplőkhöz – azok cselekvésein, döntéshozásukon keresztül mutatják be az adott kor kultúrájának centrum–periféria koncepcióját, kiemelve, hogy az információcsere és külföldi tanulmányutak szempontjából a Török Birodalom ugyanolyan fontos szerepet töltött be, mint más, európai ország. Az írók az információcsere két módját – hagyományos és spontán – meg-

¹ Az erre vonatkozó kutatómunka az R. Várkonyi Ágnes által vezetett „Magyarország a kora újkori Európában” elnevezésű kutatóprogram kezdeményezésére vette kezdetét az OTKA finanszírozásával.

különböztetve végezték kutatásaikat, ami jól tükröződik a kötetek szerkesztésén is: az első a hagyományos, a második pedig a spontán diplomáciai kapcsolatok létrejöttével foglalkozik. Ezen információáramlások pedig magukkal hozták mintegy „melléktermékként” a Magyarországról alkotott kép, vélekedés formálódását is. Mivel pedig az információcsere, diplomácia és a reprezentálás mindenképpen összefügg egymással, így a kötet szerzői sem hagyhatták figyelmen kívül ennek a témakörnek a vizsgálatát, amely az „A Divided Hungary in Europe” című tanulmánykötet harmadik részének megszületését eredményezte. A következőkben ezen harmadik kötet szerkezetéről, a szerzők célkitűzéseiről, kutatásaikról és azok eredményeiről szeretnék részletes ismertetést adni.²

A korajkori Európa kutatásában mindig is kiemelt helyet foglalt el a hadi események, uralkodók, és – ma már egyre inkább – diplomáciai kapcsolatok vizsgálata. Ez nem véletlen, hiszen a hadi eseményekben igencsak bővelkedő XVI–XVII. század főbb eseményeinek a török ellenes háborúk számítottak. Azonban sokáig a történeti kutatás peremére szorult azon kérdés, hogy ezek a háborúskodások mennyiben formálták – jelen esetben – a magyarság (ön)képét, annak megjelenését, annak ellenére, hogy ez a két kérdés – a török ellenes háború és az (ön)kép – kölcsönhatásban voltak egymással. A *Kees Teszelszky* által szerkesztett tanulmánykötet fontossága így éppen ebben rejlik; a szerzők az imagológiát³ figyelembe véve közelítenek vizsgálatuk tárgyához. Így fő kérdéseik a következőkre összpontosulnak: Milyen csatornákon keresztül, milyen események hatására, s milyen irányba változott a magyarság, és ezzel együtt Magyarország megítélése a nyugat-európai körökben. A tanulmányok fő célja, hogy kiegészítésül szolgáljanak a „magyarság- és Magyarországkép” kialakulásának, használatának és változásának vizsgálatához.

A szerzők kutatásaik során az információáramlás három fő csatornájára koncentráltak – a diplomáciai, a vallási, illetve a kereskedelmi hálózatokra. Mivel a vizsgált korszakban a könyvnyomtatás, és annak termékei egyre szélesebb közönséget értek el, így azok elemzése fontos, és újszerű megközelítést hozott magával a kutatásba. A kortárs nyomtatványok vizsgálata rá-

---

2 Az említett tanulmánykötet első és második részének bemutatása a Klió korábbi számaiban jelent meg. (Klió 2017/2-3.

3 Az imagológia, mint a történettudomány egyik újítójának értelmezésével Kees Teszelszky a kötet bevezető tanulmányában foglalkozik (2–3. o.). Ennek alapján sorra veszi az egyes szerzők definícióit és alkotja meg sajátját. E szerint az imagológia nem tapasztalati, hanem a szóbeszéd terjedésének és a közhelyeknek a kutatása, mely közhelyek régebbi mítoszon alapszanak. Viszont az imagológiai diskurzusból nem hagyhatók el az emberi érzelmek sem, amelyek politikai, vagy vallási kérdésekhez kötődnek.

világít arra, hogy az információcsere hogyan befolyásolta a Magyarország helyzetével foglalkozó szövegeket és vizuális megjelenítését.

Réthelyi Orsolya tanulmánya nem csak azért nagy jelentőségű, mert ezen említett új megközelítést alkalmazza, hanem azért is, mert a Buda visszafoglalásáról szóló holland drámák színpadra vitelén keresztül próbálja meg rekonstruálni a hollandok Magyarországra vonatkozó nézeteit. Az általa elemzett három, különböző szerzőtől⁴ származó mű rámutat arra, hogy Németalföldön nagy érdeklődés övezte Buda visszafoglalását. Viszont, ami ennél is érdekesebb, az az, hogy ezek a színdarabok több információt hordoznak magukban a törökökre vonatkozólag, mint a magyarokra. Az oszmánokat ugyanis pozitív színben tüntetik fel abból a szempontból, hogy ugyanolyan emberek, mint más szereplők, nincsenek démonizálva. Sőt, maga az ostrom is a török oldal szemszögéből van ábrázolva. Ezzel szemben Buda bemutatása csak mint egy török erősségre szorítkozik. Magyarország politikai szemszögéből jelenik meg, ám ez a megjelenés sokkal több: az állam, kormányzás, vallás és önállóság kérdésével összekapcsolva jelenik meg a hallgatóság előtt, egyfajta szimbólumként.

Szintén Magyarországnak és Erdélynek a németalföldi irodalomban megjelenő reprezentációját vizsgálja Kees Teszelszky. Bemutatja, hogyan került a magyarság a holland köztudatba, és miként vált az egyfajta közhelylyé a politikában. Ennek érdekében sorra veszi a Németalföldön elterjedt, magyarokra vonatkozó mítoszokat – még az Árpád-dinasztia németalföldi emlékezetét is áttekinti –, s a korszak politikai eseményeivel párhuzamban – mint a Habsburg-török háborúk, németalföldi szabadságharc, vagy a Bocskai-féle felkelés – vizsgálja, hogyan épült be a magyarság a holland köztudatba, s vált később Magyarország egyfajta példává a Habsburg tartományok és Németalföld közötti vitában.

1989 után a lengyel történettudományban felerősödött az érdeklődés a különböző nemzeteknek lengyel forrásokban való megjelenítése után. Annak ellenére azonban, hogy a lengyel-magyar kapcsolatok jól ismertek, a magyarság képeinek kutatása csak kevés figyelmet kapott. Ezt a hiányt pótolja *Szymon Brzeziński* tanulmánya az „A Divided Hungary in Europe” harmadik kötetében. Áttekintést nyújt arról, hogy hogyan változott Magyarország és a magyarok ábrázolása a XVI–XVII. század folyamán, a sztereotípiák gyakorlati szemszögét helyezve a középpontba. Brzeziński rámutat

⁴ A Réthelyi által felhasznált szerzők és műveik: Govert Bidloo's *Het zegepraalende Oostenryk, of verovering van Offen* (1686); Jan Palensteyn's *Buda anders Offen*. Treurspel (1686); Joost van de Meulen: *Een Liefhebber der Rym-konst – De verovering der koninglyke stad Buda* (1687). (Orsolya Réthelyi: *Buda's Reconquest and the Image of the Hungarians, Ottomans and Habsburgs*. In: *A Divided Hungary in Europe*. 167-194.)

arra, hogy Magyarország nem mindig pozitívan jelent meg. Sőt, leggyakrabban az ország pozitív és negatív megítélése egyszerre volt jelen, ami pedig attól függött, hogy azt milyen politikai célból kívánták alkalmazni. De ez a kettősség visszavezethető a törökkel vívott háborúkra is, amelynek kapcsán egyes szerzők, mint *Adam Czahrowski* is, imádkoznak Magyarorszáért, viszont egyben kritizálják is annak álnok, kapzsi lakosait, s Jerzy Bałlaban lengyel nemes írásában az erdélyieket is koszosnak, szegénynek írja le, sőt, magának a fejedelemnek, II. Rákóczi Györgynek a menyegzőjét is hasonlókval illeti. Brzeziński ezt a korábban jelenlévő sztereotípiákra, és arra vezeti vissza, hogy a XVII. századra Magyarország elkerülő példaképpé vált a lengyel narratívában. A szerző jelentős részt szentel Báthori István személye megjelenítésének is, kiemelve, hogy abban mennyire viszatükröződnek a korabeli magyarok külsejére vonatkozó előítéletek.

Kruppa Tamás szintén az előítéletek vizsgálatával foglalkozik, de az itáliai közvéleményt véve alapul. Megállapítja, hogy Magyarország, és a magyarok megítélése egyértelműen pozitív képet festett nagyon sokáig, mivel az országot a kereszténység védőbástyájának, mentsvárnak tartották. Ez a Bocskai-felkeléssel vett fordulatot, azt követően ugyanis Magyarországot, illetőleg Erdélyt, mint a kereszténység ügyét elárulóit jelenítették meg. A magyarországi események olyannyira meghatározóak voltak az itáliai közvéleményben, hogy ez a negatív kép évszázadokig fennmaradt. De ami még fontosabb, nem maradt az itáliai határokon belül, hanem a Habsburg-propaganda hatására Európa más részeire is áterjedt.

A tanulmánykötetben szereplő szerzők közül legnehezebb dolga *Jakó Klárának* volt, aki a havasalföldi, és a moldvai krónikák felhasználásával kívánta rekonstruálni a magyarság képét. Míg a lengyel, olasz, vagy németalföldi források könnyen hozzáférhetőek, addig a havasalföldi, moldvai írásokra ez már egyáltalán nem igaz. Ahogy *Jakó* írja, a két fejedelemségben a XVIII. századig a kancellária nem rendelkezett levéltárral, ami jelentősen korlátozza a fennmaradt források számát.⁵ A másik problémát az jelentette *Jakó* kutatásában, hogy a fennmaradt források csak kevés része használható a magyarság képének kutatása szempontjából. Ez a források jellegéből adódik. A fennmaradt krónikák ugyanis bizánci mintára eseményközpontúak, a magyarokról csak érintőlegesen és nem részletesen számolnak be, ha mégis, azok a leírások meglehetősen túlzóak, ráadásul nem tesznek különbséget a magyarok és az erdélyiek között. *Jakó* egyedül *Grigore Urechét* nevezi

---

5 *Jakó* többek között a Moldvai-német Krónikát, Eftimie Krónikáját, Azarie Krónikáját, és Putnai Krónikát is felhasználta. (Klára *Jakó*: Hungarians in 17th- and 18th-Century Moldavian and Wallachian Chronicles. In: *A Divided Hungary in Europe*. 127.)

meg, mint aki az egyetlen részletes leírást adja a magyarokról, s ő az, aki megkülönbözteti az erdélyi és a magyarországi részeket is.⁶ Annak ellenére, hogy a források korlátozottak voltak, a nem kis munkával összegyűjtött írók munkájának rövid ismertetésével azonban körvonalazódik egy elképzelés, amelyet a moldáviaiak és a havasalföldiek Magyarországra és Erdélyre vonatkozólag értettek. Ilyen volt, hogy Erdélyt egyértelműen a középkori Magyarország örökösének tekintették. Viszont Jakó rámutat arra is, hogy az általa vizsgált források nem támasztják alá a XX. században elterjedt „a három romániai országrész” kifejezést.

Az „A Divided Hungary in Europe” című tanulmánykötet harmadik része hiánypótlónak számít abból a szempontból, hogy eddig csak kevesen foglalkoztak a magyarok, Magyarország, és Erdély képének változásaival. A kötet tanulmányai rámutatnak, hogy egy-egy ilyen ábrázolás egyáltalán nem statikus, sőt könnyen változtatható mind pozitív, mind pedig negatív irányba. Ez jól látható a kutatásokból, amelyek rávilágítanak, hogy a XVI–XVII. század során Magyarország sok helyen példaként tűnik fel, a „mi lesz, ha” példájaként, a Habsburg előrenyomulás kontextusában. Emellett feltűnő még, hogy milyen gyorsan, és hosszútávon megváltoztatták a magyarok habitusáról való elgondolást Thököly, vagy Bocskai cselekedetei. A kereszténység védőbástyája kép, amilyen hosszú ideig állta helyét a köztudatban, olyan gyorsan foszlott szét ezek hatására.

A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541–1699 Vol. III. The Making and Uses of the Image of Hungary and Transylvania (Egy megosztott Magyarország Európában: cserekapcsolatok, kapcsolatrendszerek, képviselői rendszerek, 1541–1699. – Magyarország és Erdély képének létrehozása és használata). Ed.: Kees Tezelszky, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2014. 203 o.

Veres Tünde

---

6 Kiemelendő, hogy a tanulmány tartalmazza Ureche viszonylag hosszas részletezését. (Klára Jakó: Hungarians in 17th- and 18th-Century Moldavian and Wallachian Chronicles. In: *A Divided Hungary in Europe*. 131-133.)